

Gezien, gehoord, gelezen

P.J.H.M. Theeuwen

Pieter 't Hoen en De Post van den Neder-Rhijn (1781-1787). Een bijdrage tot de kennis van de Nederlandse geschiedenis in het laatste kwart van de achttiende eeuw

Hilversum (Verloren) 2002, 842 p., geïll., € 69,-, ISBN 90 6550 677 2

'Ons doelwit van het aanvangen van deezee onzen taak is geweest, op de eenvoudigste en vatbaarste wijs den waaren toestand van ons dierbaar Vaderland onze landgenoten onder het oog te brengen, en die middelen tot herstelling (...) voortdedragen, die ons daartoe ooirbaar scheenen.'

Pieter 't Hoen, patriot en redacteur van het befaamde tijdschrift *De Post van den Neder-Rhijn* (1781-1787), zag zichzelf als een 'blanke zwaan' die zich niet overgaf aan lasterpraat of twistgeschrijf, maar in zijn opinieblad slechts streed voor het herstel van het vaderland.

Zijn doelstelling klinkt nu weinig opzienbarend, maar was dat in 1781 wel. Het verschijnen van de *Post* – een paar weken na het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog – en in zijn kielzog andere opiniebladen, betekende een grote verruiming van de openbaarheid in de Republiek. Tot het laatste kwart van de achttiende eeuw vond politiek hier plaats achter gesloten deuren. Een regentenelite bepaalde in de Staten-Generaal en de gewestelijke statenvergaderingen wat goed was voor het land en de burger. De stadhouder uit het Huis van Oranje was in theorie hun 'eerste dienaar van staat'. Maar in de praktijk had hij via een clientèlestelsel als bevelhebber van het leger en door een pakket privileges (waaronder bijvoorbeeld de magistraatsbestelling in de steden) grote invloed.

De kranten in de Republiek werden gecontroleerd door een even subtiel als efficiënt systeem van octrooien (waarbij de overheid een

courantier het alleenrecht gaf op de uitgave van een krant). Courantiers waagden het niet om over de politiek te berichten uit angst zo hun broodwinning te verliezen. Slechts de uitkomsten van het politieke proces, die in de vorm van publicaties waren aangeplakt en werden voorgelezen, vond men in de krantenkolommen terug.

De nieuwe opinietijdschriften, waarvan de *Post* de meest succesvolle was, plaatsten niet alleen informatie, maar ook en vooral discussies over de vorm en richting van de politiek in de Republiek. Zij traden qua vorm in de voetsporen van de zeer populaire spectators. Maar waar die een moreel doel nastreefden, richtten de nieuwe bladen zich op de politiek. Voor het eerst ontwikkelde zich zoiets als een 'publieke opinie'. Redacteurs gaven hun mening, lezers de hunne en de patriotse en oranjegezinde tijdschriften reageerden op elkaar.

P.J.H.M. Theeuwen volgt in zijn meer dan 800 pagina's dikke dissertatie de discussie in de *Post van den Neder-Rhijn* op de voet. Tot in detail vertelt hij de lezer wat in de 614 nummers en 2040 artikelen in het blad is geschreven. Pagina's lang wordt de inhoud samengevat en overwogen – zoals Theeuwen zelf schrijft: 'de inhoud van de *Post* dient niet fragmentarisch, maar in zijn geheel te worden bestudeerd en beschreven'. Daarnaast brengt hij de artikelen even zorgvuldig als nauwkeurig in verband met de politieke en sociale context waarin zij werden geschreven. Wat ontbreekt is een richtinggevend these, die de studie helderder en toegankelijker had kunnen maken en op een hoger analytisch plan had kunnen tillen.

Theeuwen vraagt veel van zijn lezers. Maar zijn boek is wel een zeer rijke bron van informatie over de patriottentijd. De lezer kan op de voet volgen hoe de *Post* zich langzaam ontwikkelde van een blad dat de raadgevers van Willem v (en dan vooral de 'dikke' hertog van Brunswijk) op de huid zat – tot een fel anti-Oranjegezind tijdschrift. Daarmee weerspiegelde het de ontwikkelingen in de patriottenbeweging. Terwijl die radicaliseerde, deed ook de *Post* dat. Toen de patriotten in Utrecht, de thuisbasis van 't Hoen, de macht overnamen, werd het blad zelfs uitermate gouvrenementeel. Het verzweeg de misdragingen van zijn partijgenoten.

Niet alleen de inhoud van de *Post* komt bij Theeuwen aan bod, hij ontleedt ook de redactionele arbeid. Zelfs een uitvoerig betoog over wat ontbreekt in de achttiende-eeuwse registers op het tijdschrift heeft zijn plaats gekregen. Nuttiger is de classificatie die Theeuwen opstelde van het soort artikelen in het blad. Ook onderzocht hij waar 't Hoen zijn informatie vandaan haalde. De selfmade journalist trad, soms geassisteerd door zijn zoons, op als enig redacteur. Hij werd bijgestaan door veelal anonieme correspondenten waarvan Theeuwen de geografische achtergrond achterhaalde en in een aantal gevallen de identiteit.

Onder hen waren 'gewone' burgers, maar ook talrijke patriotse voormannen als Joan Derk van der Capellen, Jacob Bellamy, Pieter Vreede, Steven van Bronkhorst en Coert Lambertus van Beyma. In tegenstelling tot de spectators correspondeerde 't Hoen niet met gefingeerde personages, maar met bestaande

mensen. Zij gaven in 1101 bijdragen hun mening over de politiek, terwijl 't Hoen zelf 939 artikelen schreef. Dit maakte de *Post* tot een belangrijk en invloedrijk podium voor discussies over de 'nieuwe politiek'.

Voor zijn uitgever was de *Post* in de eerste plaats een commercieel product; er was een markt voor politiek drukwerk. Zijn ontstaan dankte het blad aan dit motief. Maar dat neemt niet weg dat 't Hoen wel degelijk politieke idealen nastreefde. De volkssoevereiniteit stond daarin centraal. Eind 1785 schreef de redacteur nog eens in kapitalen: 'DAT BIJ GEEN ANDEREN, DAN IN DEN BOEZEM DES VOLKS, DE SOUVERAINITEIT EN MAJESTEIT BERUST'. Hij pleitte hartstochtelijk voor het 'grondwettig herstel' waarbij aan de burgerij de haar ontvreemde rechten zouden worden teruggegeven.

't Hoen combineerde verlichte natuurrechtelijke argumenten met historische. Theoretische betogen over een representatieve democratie gingen vergezeld van beroepen op traditionele privileges van de burgerij. Waar historici als H.T. Colenbrander de patriotten nog afdeden als weinig origineel, als slaafse imitators van buitenlandse auteurs en meer ouderwets dan revolutionair, maken zij de laatste decennia een historiografische herwaardering door. Theeuwen sluit zich hierbij aan. Volgens hem ontstond uit dit 'amalgama van oude en nieuwe elementen (...) een nieuw politiek concept'. Dit was weliswaar niet consistent, zoals S. Klein in 1995 al constateerde in zijn boeiende en veel analytischer studie 'Patriots republikenisme', maar wel degelijk vernieuwend.

Marcel Broersma